

Голові спеціалізованої вченої ради
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
доктору психологічних наук, професору
Валерію Миколайовичу Поліщуку

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора,
професора кафедри авіаційної психології та управління людським
фактором

Національного університету «Київський авіаційний інститут»
Помиткіної Любов Віталіївни на дисертаційне дослідження
Антон Володимировича Рудницького
«Психологічні особливості прийняття рішень військовослужбовцями у
кризових ситуаціях»,

подане до захисту в разову спеціалізовану раду
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія

Актуальність обраної проблематики виконаної роботи.

Актуальність дослідження зумовлена гострою потребою Збройних Сил України у науково обґрунтованих підходах до психологічної підготовки особового складу в контексті сучасних бойових дій, що характеризуються високою динамікою зміни оперативної обстановки (швидкоплинність бойових епізодів, раптовість атак, непередбачувані тактичні маневри противника), невизначеністю джерел і характеру загроз (застосування безпілотників, диверсійних груп, дистанційного мінування), інформаційним переважанням від одночасного надходження повідомлень через рації, месенджери та командні системи управління, а також тривалим психологічним тиском від безперервного перебування в зоні обстрілів і загрози життю.

Водночас у вітчизняній військовій психології спостерігалася фрагментарність досліджень, що зосереджувалися переважно на окремих аспектах проблеми – когнітивних упередженнях, емоційному стресі або командній динаміці – без цілісного розгляду процесу прийняття рішень як багаторівневої системної взаємодії. Це зумовило необхідність розробки інтегративної моделі, що об'єднує когнітивний, емоційний, соціальний і психофізіологічний компоненти функціонування особистості військовослужбовця, та створення на її основі науково обґрунтованої програми психологічної підготовки.

Отже, обрана проблематика є своєчасною, теоретично та практично значущою й відповідає сучасним тенденціям розвитку психологічної науки та системи вищої освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У роботі чітко окреслено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, що забезпечило логічну послідовність реалізації поставленої наукової проблеми. Мета дослідження конкретизована через систему взаємопов'язаних завдань, спрямованих на теоретичне обґрунтування та емпіричну перевірку ролі особистісної терапії як чинника професійного зростання майбутнього психолога.

Враховуючи специфіку досліджуваної проблематики, обґрунтовано добір теоретичних і емпіричних методів дослідження, адекватних його меті та завданням. Використано стандартизоване тестування, опитувальники, спостереження, аналіз рішень у змодельованих кризових ситуаціях (у тому числі в VR-середовищі), фізіологічний моніторинг варіабельності серцевого ритму (HRV); застосування 12 психодіагностичних інструментів, зокрема: ШПРВУ, MSCEIT, CD-RISC, тест Струпа, N-back, тест Райта, гібридний тест ситуаційної обізнаності, тест етичних дилем. Отримані результати опрацьовано із застосуванням методів математико-статистичного аналізу, що забезпечило достовірність та аргументованість сформульованих висновків. Наукові положення й узагальнення логічно випливають із проведеного аналізу та є достатньо переконливими.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності у цілому.

У *першому розділі* здійснено теоретико-методологічний аналіз феномену прийняття рішень у кризових ситуаціях, що дозволило узагальнити ключові концептуальні підходи та виявити основні характеристики цього процесу у військових умовах. Обґрунтовано інтеграцію когнітивного, емоційного, соціально-контекстуального та психофізіологічного компонентів для цілісного розуміння механізмів прийняття рішень особистістю дорослого віку в екстремальних обставинах. Сформульовано робоче визначення прийняття рішень як динамічного багатофакторного психологічного процесу, що поєднує вольову дію, когнітивну обробку інформації та емоційну регуляцію під впливом професійного середовища, соціального контексту та набутих стратегій поведінки. Уточнено поняття кризової ситуації у військовому контексті через призму бівалентності та амбівалентності, що відображають її подвійну природу як загрози і можливості водночас, а також суперечливість емоційних переживань військовослужбовця між самозбереженням та виконанням обов'язку. Визначено основні показники та характеристики для

подальшого емпіричного дослідження особливостей прийняття рішень у кризових ситуаціях.

У *другому розділі* подані результати комплексного емпіричного дослідження психологічних особливостей прийняття рішень військовослужбовцями у кризових ситуаціях. На основі визначених особливостей розроблено профілі реагування військовослужбовців із різними рівнями адаптивності. Визначено динаміку поведінкових реакцій військовослужбовців із різним рівнем стресостійкості під час проходження ключових етапів прийняття рішень у змодельованій кризовій ситуації (раптова загроза на позиції). Проведено порівняльну динаміку когнітивної гнучкості та командної взаємодії під час змодельованої кризової ситуації. Встановлено, що стресові фактори суттєво впливають на ефективність прийняття рішень військовослужбовцями. Уточнено, що ефективне прийняття рішень формується як результат інтеграції когнітивних, емоційних, соціальних і фізіологічних ресурсів, з домінуванням когнітивно-емоційного ядра.

Розроблено структурно-функціональну модель адаптивного прийняття рішень, що інтегрує чотири домени функціонування особистості військовослужбовця. Модель поєднує описові, нормативні та прескриптивні підходи, маючи подвійний потенціал: діагностичний для оцінки поточного рівня розвиненості компонентів та тренінговий як основи для побудови програм психологічної підготовки.

Результати емпіричного дослідження проілюстровані та проінтерпретовані у таблицях і діаграмах, сирі дані розміщено у додатках. Отримані дані дозволили розробити програму підготовки для підвищення ефективності прийняття рішень.

У *третьому розділі* «Психологічні стратегії оптимізації процесу прийняття рішень військовослужбовцями у кризових ситуаціях» подана розгорнута програма психологічної підготовки військовослужбовців щодо підвищення ефективності прийняття рішень. Мета та завдання програми відповідають здійсненню стратегії формування у військовослужбовців адаптивного профілю мислення та прийняття рішень, який базується на розвитку чотирьох ключових компонентів психологічної готовності: когнітивного, емоційного, соціального та психофізіологічного. Особливий акцент зроблено на розвитку стратегічної пластичності мислення, підвищенні стресостійкості, вдосконаленні емоційної регуляції, ситуаційної обізнаності та командної злагодженості в умовах бойової невизначеності, ризику, моральних дилем й інформаційного тиску. Реалізація програми

підтвердила її ефективність, що доведено представленими розрахунками за методами математичної статистики.

З урахуванням теоретичного та емпіричного досліджень, отриманих результатів, представлені методичні рекомендації щодо підвищення ефективності прийняття рішень військовослужбовцями у кризових ситуаціях. Практичні рекомендації враховують різні цільові аудиторії: практичних психологів військових частин, командирів бойових підрозділів, керівників освітніх і тренінгових центрів системи професійної підготовки, фахівців у галузі біофідбек-технологій, а також науковців, зацікавлених у розвитку методів підвищення адаптивної готовності військовослужбовців. Такий підхід дозволяє адресувати результати дослідження не лише практикам, а й розширити їх застосування в освітніх та наукових контекстах. Запропоновані напрями оптимізації психологічної підготовки можуть бути безпосередньо впроваджені у систему професійного навчання та бойового злагодження, а також слугувати основою для подальших наукових розробок у галузі військової психології.

Висновки дисертації сформульовано послідовно, логічно та аргументовано; вони відображають основні теоретичні й емпіричні результати дослідження, узагальнюють отримані дані та відповідають поставленим завданням. Робота характеризується внутрішньою цілісністю, концептуальною завершеністю, науковою виваженістю та відповідністю вимогам, що висуваються до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих за результатами дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дослідженні вперше в українському науковому просторі комплексно досліджено психологічні особливості прийняття рішень військовослужбовцями у кризових ситуаціях з урахуванням чотирьох ключових компонентів: когнітивного, емоційного, соціального та психофізіологічного; обґрунтовано та емпірично підтверджено модель міжкомпонентної інтеграції факторів, що визначають ефективність ухвалення рішень в умовах бойового стресу, невизначеності та інформаційного перевантаження; розроблено структурну типологію адаптивних стратегій мислення, що включає сценарне планування, емоційну регуляцію, ситуаційну обізнаність та моральну рефлексію у процесі прийняття рішень військовослужбовцями; емпірично визначено психологічні предиктори низької ефективності рішень у бойових умовах, зокрема: недовіра до командування, низький рівень емоційної

саморегуляції, слабка командна координація, знижена варіабельність серцевого ритму; створено та апробовано програму психологічної підготовки, спрямовану на розвиток адаптивного стилю прийняття рішень у кризових ситуаціях, яка поєднує елементи когнітивного тренінгу, VR-сценарії, фізіологічний моніторинг та етичну підготовку; уточнено та доповнено теоретико-методологічну базу військової психології в частині міждисциплінарного аналізу процесу прийняття рішень, що дозволяє розглядати його як цілісний психофізіологічний акт, залежний від низки динамічних змінних.

Достовірність отриманих результатів забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, адекватністю застосованих методів дослідження, використанням валідного психодіагностичного інструментарію та коректною математико-статистичною обробкою емпіричних даних.

Значення отриманих дослідницьких результатів для науки і практики освітньої діяльності полягає у створенні, науковому обґрунтуванні та успішній апробації модульної програми психологічної підготовки військовослужбовців до прийняття рішень у кризових ситуаціях, яка базується на чотирьох психологічних компонентах адаптивності: когнітивному, емоційному, соціальному та психофізіологічному. Програма може бути використана військовими психологами, фахівцями морально-психологічного забезпечення, а також викладачами психології в системі вищої військової освіти та професійного навчання. Адаптована структура занять, засоби стимуляції бойового стресу (VR-сценарії, рольові кейси, симуляції), моделі рефлексії та діагностичні інструменти (MSCEIT, CD-RISC, ШПРВУ) дозволяють ефективно інтегрувати програму у систему підготовки до ротаций, командирських навчань та індивідуального психологічного супроводу. Окремі компоненти програми – зокрема, вправи з етичної рефлексії, стрес-менеджменту, ситуаційної обізнаності – можуть бути адаптовані для кризових інтервенцій, роботи з демобілізованими бійцями та інструкторських тренінгів. Результати дослідження лягли в основу методичних рекомендацій для практичних психологів ЗСУ, які включають критерії оцінки психологічної готовності до кризових рішень, алгоритми побудови сесій, принципи масштабованості та формати фідбеку. Запропоновану модель адаптивного мислення можна застосовувати як у бойовому середовищі, так і в мирному часі – для формування особистої стресостійкості та моральної автономії військовослужбовця.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження впроваджено у діяльності 105-го прикордонного загону імені князя

Володимира Великого (Чернігівський прикордонний загін), який здійснює охорону ділянки державного кордону України з Республікою Білорусь у межах Чернігівської області.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Зміст і основні результати дисертаційного дослідження повною мірою відображено у 4 наукових працях, з них 3 – у фахових виданнях категорії Б, затверджених МОН України, та 1 – у міжнародному науковому журналі.

Результати дослідження пройшли апробацію на всеукраїнських науково-практичних конференціях, професійних форумах і наукових заходах, присвячених проблемам військовослужбовців, що засвідчує їх наукову обґрунтованість і практичну значущість.

Обсяг і зміст публікацій відповідають встановленим вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії.

Відсутність порушень (наявність) академічної доброчесності. Дисертаційна робота виконана та оформлена відповідно до чинних нормативних вимог. Дисертаційну роботу було перевірено використовуючи систему «Turnitin». Результати перевірки підтверджують її самостійність та оригінальність. Напрацювання інших дослідників містять належно оформлені посилання.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом, позитивно оцінюючи проведене дисертаційне дослідження та отримані результати, необхідно вказати на деякі дискусійні положення та зауваження й пропозиції щодо роботи:

1. Віддаючи належне адекватно вибудованій моделі дисертаційного дослідження, хочемо зауважити, що методологія теоретичного дослідження побудована переважно на напрацюваннях закордонних вчених (ст. 3 Анотації), а у Вступі представленість вітчизняних вчених згадана фрагментарно (ст. 26-27). Однак, як відомо, тільки за чотири роки війни у нашій країні вченими й практиками напрацьовано й представлено багато аспектів в царині прийняття рішень, що, на нашу думку, недостатньо опрацьовано автором роботи.

2. Модель емпіричного дослідження вибудувана достатньо чітко й послідовно, забезпечена адекватно підібраним кількісним та якісним психодіагностичним інструментарієм. Однак, у другому розділі в частині емпіричних досліджень були встановлені незначні відмінності (ст. 91-92), що є недостатньо переконливим, оскільки, на нашу думку, досвід військовослужбовців (з досвідом чи без досвіду) має суттєво впливати на гнучкість мислення, поведінку, а також на швидкість та якість прийнятих

рішень у складних військових ситуаціях. У списку використаних джерел із 150 джерел – вітчизняних усього – 30, що підтверджує нашу думку.

3. У третьому розділі в обґрунтуванні розробленої програми психологічної підготовки військовослужбовців для підвищення ефективності прийняття рішень недостатньо прописано як саме враховувалися визначені емпірично особливості прийняття рішень в умовах бойової невизначеності.

4. У роботі зустрічаються стилістичні неточності та орфографічні помилки.

Наведені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної наукової цінності дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Антона Володимировича Рудницького «Психологічні особливості прийняття рішень військовослужбовцями у кризових ситуаціях», виконано на належному науковому рівні, за змістом і структурою відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а також пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Робота є цілісним, самостійним завершеним науковим дослідженням, характеризується науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, а її автор Рудницький Антон Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри авіаційної психології
та управління людським фактором
Національного університету «Київський
авіаційний інститут»

